

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה כו: מלאכות יום טוב (3):
מלאכת דישה ומלאכת זריה ביום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה כו: מלאכות יום טוב (3): מלאכת דישה ומלאכת זריה ביום טוב

* *

רקע

דישה וזריה אסורות בשבת מהתורה, ואסורות ביום טוב לפחות מדרבנן. מלילת מלילות [=הוצאת גרעיני החיטה מהשיבולים בידן] וניפוח הקליפות הן תולדות, מהתורה או מדרבנן, של דישה וזריה. סוגייתנו עוסקת בדין מלילת מלילות וניפוח הקליפות בשבת וביום טוב.

מקורות

- א. גמ' יב: "אושפזיכניה דרב בר רב חנן הוה ליה אסורייתא דחרדלא... נמי מערב יו"ט"
גמ' יג: יד. "תנן התם המקלף שעורין... מנפח בידו אחת ובכל כחור"
ב. שבת קכח. "תנו רבנן חבילי קש וחבילי עצים... קורניתא חשי"
ג. תוס' ואם, כיצד מולל, כיצד מנפח
רי"ף ו-ו: "אושפזיכניא דרבה בר רב חנן... מעיו"ט וכן הלכה"
רי"ף שבת נא. "תנו רבן חבילי קש... דקיימי רבן כותיה דאמרי בראשי אצבעותיו"
ר"ן ד"ה אושפזיכניה, ואיכא
רמב"ם הל' שבת פכ"א הל' יד, יז
הל' שביתת יום טוב פ"ג הט"ו
ד. שו"ע סי' שיט סע' ו-ז ומשנה ברורה
סי' תקי סע' א ומשנה ברורה [בעיקר סק"ג]

רי"ף מסכת שבת נא.

תנו רבנן חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים בזמן שהתקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן רבן שמעון בן גמליאל אומר חבילה הניטלת בידו אחת מטלטלין אותה בשתי ידיו אסור לטלטלה חבילי סיאה ואזוב וקורנית אם הכניסן למאכל בהמה מסתפק מהן בשבת ואם הכניסין לעצים אין מסתפק מהן בשבת וקוטם ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי ומולל ואוכל ובלבד שלא ימולל בידיו הרבה דברי ר' יהודה וחכ"א מולל בראשי אצבעותיו ובלבד שלא ימולל בידו הרבה כדרך שהוא מולל בחול וכן באמינתא וכן בפייגם וכן בשאר מיני תבלין גרסי' בפ"ק דביצה המולל מלילות מערב שבת למחר מנפח על יד על יד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי ומסקנא אם בא למלול בשבת היכי מולל אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא חדא ורב אויא משמיה דרב יוסף אמר חדא אתרתי רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי וכשהוא מנפח בידו אחת ובכל כחו והלכתא כרבא דקיימי רבן כותיה דאמרי בראשי אצבעותיו.

הסבר הסוגיה

"המולל מלילות מערב שבת למחר מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי המולל מלילות מערב יום טוב למחר מנפח על יד על יד ואוכל אפילו בקנון ואפילו בתמחוי אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה. [תוספתא פ"א הי"ג, מובאת בגמ' יב:] דין מלילת מלילות נדון בארבעה מקומות, הסותרים זה את זה:

א. התוספתא [פ"א הי"ג, מובאת בגמ' יב:] אומרת: שאם מלל מלילות מערב שבת, מותר בשבת לנפח בידו, ואסור לנפח בכלי. אם מלל מלילות מערב יום טוב מותר לנפח ביום טוב אפילו בכלי [קנון ותמחוי ולא טבלא, נפה וכברה]. רבא [יב:] מפרש שמותר למלול ביום טוב, והתוספתא אמרה "מערב יום טוב" אידי דתנא "מערב שבת".

ב. הגמ' מספרת שנשתייהם של רב ור' חייא קלפו להם בשבת כוסות מלאות שעורים.

ג. הגמ' במסכת שבת [קכח.] מביאה תוספתא [שבת פט"ו] שמותר בשבת למלול חבילי סיאה אזוב וקורנית, מעט בראשי אצבעותיו.

ד. הגמ' [יג:] אומרת שמותר למלול ולנפח בשינוי בלבד.

מהתוספתא המובאת בדף יב: משמע שאסור למלול בשבת, לעומת זאת מרב ור' חייא שנשתייהם קלפו להם כוסות מלאות שעורים, ומהתוספתא המובאת במסכת שבת, המתירה למלול חבילי סיאה, משמע שמותר למלול בשבת. נחלקו הראשונים כיצד ליישב את הסתירה:

הרי"ף [שבת נא. באלפס] פוסק, כתוספתא במסכת שבת, שמותר למלול בשבת, ולכן קלפו לרב ור' חייא כוסות מלאות שעורים. הגמ' האומרת שמותר למלול ולנפח בשינוי בלבד, עוסקת במלילה וניפוח בשבת. רבא מתיר למלול ביום טוב ללא שינוי, ואף לנפח מותר ללא שינוי, ובתנאי שינפח מעט מעט. לדעת הרי"ף צריכים להסביר שהתוספתא [יב:] האומרת: "המולל מלילות בערב שבת", עוסקת במלילה ללא שינוי, שהוא אסור בשבת.

תוס' [יג: ד"ה ואם, כיצד מולל] חולק על הרי"ף, ואוסר למלול מלילות בשבת. הוא מפרש שנשתייהם של רב ור' חייא לא קלפו להם את השעורים מתוך השיבולים, אלא רק קלפו אותן מתוך קליפתן החיצונה. כך מפרש הרשב"א [ד"ה ואידין] את התוספתא במסכת שבת, שמותר למלול חבילי סיאה ואזוב כדי לרכנן, ולא כדי להוציאן משיבוליהן. תוס' מפרש שהגמ' הדורשת למלול ולנפח בשינוי, עוסקת בשני דינים שונים. חיוב מלילה בשינוי ביום טוב, וחיוב ניפוח בשינוי בשבת.

בעל המאור [שבת נא. באלפס] מפרש כתוס', והוא חולק עליו בהסבר התוספתא במסכת שבת. לדעת בעל המאור יש הבדל בין תבואה וקטניות שאסור למלול אותן בשבת, לבין סיאה ואזוב שמותר למלול אותם בשבת. נראה להסביר שדרך לדוש תבואה וקטניות, ולכן אסור אף למוללן, סיאה ואזוב מיועדים לתבלין, שאין דרך לדושו, ולכן מותר למוללם.

המסקנה העולה מפירושי הראשונים:

לדעת הרי"ף, מותר למלול בשבת בשינוי, ומותר למלול ביום טוב ללא שינוי.

לדעת התוס', אסור למלול בשבת, ומותר למלול ביום טוב בשינוי.

לדעת בעל המאור אסור בשבת למלול תבואה וקטניות ומותר למלול סיאה ואזוב, ומותר למלול ביום טוב תבואה וקטניות בשינוי.

לדעת כולם, מותר לנפח בשבת בשינוי בלבד [בידו אחת ובכל כוחו], ומותר לנפח ביום טוב ללא שינוי, אך בתנאי שלא ינפח כמות גדולה, ולא ינפח בנפה וכברה.

רש"י [יב: ד"ה מלילות] סובר שמלילה היא דישה כלאחר יד, והרמב"ם [הל' שבת פכ"א הי"ד] סובר שמלילה נראת כדישה. לשניהם מלילה אסורה רק מדרבנן. מהר"ח [שבת עד., כך מדייק שער הציון (סי' שיט אות יא) מדברי הר"ח] משמע שמלילה אסורה מהתורה.

למדנו [עמ' 49] שיש חמש שיטות מרכזיות בדין מלאכות אוכל נפש ביום טוב [רמב"ם: מלאכה שניתן לעשות מערב יום טוב, אסורה מדרבנן. רא"ש: מלאכה שעושים אותה לימים רבים, אסורה מדרבנן. רש"י: מלאכה שניתן לעשותה מערב יום טוב, אסורה מהתורה. רמב"ן: מלאכה שעושים אותה לימים רבים, אסורה מהתורה]. לשיטת הרמב"ם שמלילה אסורה בשבת מדרבנן, רק מפני שנראת כדישה, ודישה אסורה ביום טוב מדרבנן, ברור שהקלו חכמים להתיר למלול ביום טוב, אף שניתן לעשות זאת מערב יום טוב.

לשיטת הרא"ש, שדישה אסורה מדרבנן מפני שהיא מלאכה הנעשת לימים רבים, ברור שמלילה שאינה נעשת לימים רבים מותרת ביום טוב אף ללא שינוי [ההוא אמינא לאסור מלילה ביום טוב היא רק מפני שהאב אסור, והגמ' חשבה, שאיסור האב אוסר גם את כל תולדותיו]. לשיטת רש"י והרמב"ן שדישה אסורה ביום טוב מהתורה, דין מלילת מלילות צריך עיון. כיוון שדין דישה ביום טוב זהה לדין דישה בשבת, מדוע בתולדות המלאכה יש הבדל בין יום טוב לבין שבת?

לשיטת הרמב"ן ההסבר פשוט, כל מלאכות אוכל נפש מותרות מהתורה, אלא אם הן נעשות לימים רבים. דישה נעשת לימים רבים ולכן אסורה ביום טוב מדאורייתא, מלילה היא מלאכה יומיומית ולכן מותרת לכתחילה. לשיטת רש"י שהתורה אסרה מלאכה שניתן לעשותה מערב יום טוב, קשה מדוע מלילה מותרת לכתחילה? צריך לומר, שהיתר מלילת מלילות ביום טוב מבוסס על כך שאיסור מלילה בשבת מדרבנן. בשבת החמירו חכמים בכל דבר שדומה למלאכה, ביום טוב שמלאכות אוכל נפש הותרו, הקלו חכמים באיסור דרבנן. כיוון שדין מלילת מלילות ביום טוב הוא קולא של חכמים, סביר שחכמים מקלים רק כשמולל בשינוי.

לשיטת הר"ח שמלילת מלילות אסורה מהתורה, ההיתר ביום טוב צריך עיון, כיוון שדין מלילה זהה לדין דישה, מדוע דישה אסורה ביום טוב ומלילה מותרת? בשלמא אם שיטת הר"ח שאיסור מלאכות ביום טוב מדרבנן, אבל אם שיטתו שאיסור מלאכה דאורייתא, כיצד הקלו חכמים באיסור תורה?

ניתן לפרש שהר"ח לשיטתו [מובאת ברמב"ן ויקרא כג, ח] לומד היתר מלאכות אוכל נפש מ"מלאכת עבודה", וממילא לא קשה מידי. הר"ח סובר שמלילת מלילות היא תולדה של דישה בדיני שבת, ולכן אסורה מהתורה, אבל אינה תולדה של דישה בדיני יום טוב, ולכן מותרת לכתחילה. בהלכות שבת אסרה התורה "כל מלאכה", והגדרת מלאכה נקבעת על פי

ס
כאן
סיכום
סרה
תייחסות
שינוח

תכליתה. בדישה מוציאים את הגרעין מתוך תרמילו, ובמלילה מוציאים את הגרעין מתוך תרמילו, ולכן מלילה תולדה של דישה, ושתייהן אסורות מהתורה. בהלכות יום טוב אסרה התורה "מלאכת עבודה" והתירה "מלאכת הנאה", דישה היא "מלאכת עבודה" כיוון שנעשת לימים רבים, מלילה מלאכה יומיומית, ולכן מוגדרת "כמלאכת הנאה" המותרת לכתחילה.

סיכום

הרי"ף והרמב"ם סוברים שמלילת מלילות וניפוח מותרים ביום טוב ללא שינוי. התוס' מתיר מלילת מלילות בשינוי בלבד, בעל המאור מחלק בין מלילת תבלינים המותרת ללא שינוי לבין מלילת תבואה וקטנית המותרת רק בשינוי.

לראשונים הסוברים שכל מלאכת אוכל נפש מותרת מהתורה, וחכמים אסרו מלאכות מסוימות, דין מלילת מלילות ברור. לראשונים הסוברים שיש מלאכות אוכל נפש האסורות מהתורה, בדין מלילת מלילות חידוש גדול, שאב המלאכה, דישה, אסור מהתורה, והתולדה, מלילת מלילות, מותרת לכתחילה.

לשיטת תוס' ובעל המאור יש במלילת מלילות חידוש נוסף. עד עכשיו למדנו שיש מלאכות אוכל נפש המותרות ביום טוב, ויש מלאכות אסורות. בסוגיה זו מתחדש שיש סוג שלישי של מלאכות אוכל נפש, מלאכות המותרות בשינוי בלבד. לקמן בסוגיית טחינה ביום טוב, נרחיב בנקודה זו.

הלכה

השו"ע [סי' שיט סע' ו, סי' תקי סע' א] פוסק שמלילת מלילות מותרת בשבת בשינוי, וביום טוב ללא שינוי. המשנה ברורה [סי' תקי סק"ג] מביא שיש מחמירים שאין למלול ביום טוב ללא שינוי.